

éjjelében, ezt a triast szerzőnk megemésztette emberül. Átérezte aztán, hogy e rendszerek alapjukban tévesek s megírta kritikájukat. Egész műve nem egyéb, mint az azonossági philosophia bomlási processusának hű kifejezője. S az az elragadó van a dologban, hogy szerzőnk ép azon a nyelven — bizonyítják a föntebb olvasható idézetek — írta meg e rendszerek kritikáját, melyen azok az emészthetetlen rendszerek írva valának. Mint az azonossági philosophia felbomlásának hű documentálása, szerzőnk művének kétségtelen jelentősége van — Németországban.

r.

*Dr C. L. Michelet und Dr G. H. Haring: «Historisch-kritische Darstellung der dialektischen Methode Hegels». Leipzig 1888 in 8° 173 lap.*

A Magyar Philosophiai Szemle múlt évi folyama IV. számában; «Egy magyar philosoph feltünése Berlinben» czímen, az eddig ismert adatok alapján tüzetes leírását közölte ama pályázati ügynek, mely a berlini philosophiai társaság előtt tavaly lefolyt s azzal végződött, hogy Schmitt Jenő, volt zombori irnok beküldött művét megdicsérték, majd aztán a társaság kiadványai közé is fölvtették.

Minden örömünk mellett is, melylyel egy magyar ember s hozzá munkatársunk kitüntetését vettük, közleményünkben megőriztük teljes pártatlanságunkat úgy a pályamű értéke, valamint a pályázat előttünk addig nem ismert körülményei irányában; s e pártatlanságunknak kívánunk most is megfelelni, midőn a fent czímzett művet tüzetesebb figyelemre méltatjuk. E könyvet szerzői éppen azzal a célzattal írták, hogy a sokat emlegetett pályázat ügyét a német philosophiai közönséggel a saját szempontjokból megismertessék. Van, tudniillik, a hozzászólásra jogos szempontjuk. Egyikök, Michelet, a bíráló bizottság tagja volt; másikkuk pedig a pályázaton megjelent II. számú műnek szerzője, kit Michelet megkoszoruztatni kívánt.

A munka a következő fejezetekre oszlik: 1. Bevezetés I—XVI lap; 2. Michelet bírálati véleményes jelentése a pályázatra beérkezett három műről 1—94; 3. Haring II. számú pályaműve 95—152; 4. Michelet utóirata a pályázat történetéről 153—173. Ez utóbbi fejezet mintegy pendantját képezi tavalyi közleményünknek s épen azért egész terjedelmében bemutatjuk.

Michelet a berlini egyetem vén tanára, Hegel egyik legismertebb követője, ki számos munkában igyekezett a mestert érvényre emelni, a következőkben írja meg a hegeli iskola hányattatásait, melyeket, véleménye szerint, e pályázat lefolyása megkoronázott.

«Miután a berlini Philosophiai Társaság történetét egész 1884-ig vezettem folyóirataiban, felmentve hittem magamat, hogy csak egy szót is vesztegessek további tevékenységére, minthogy úgy czéljaiban, mint személyeiben egészen más lett, mint az volt, melyet Cieszkowszki gróf s én alapítottunk. A hirdetett pályázat eredménye mégis arra kényszerít engem, hogy mivel részem volt benne, sine ira et studio, quorum causas procul habeo, szorosabb vizsgálat alá vegyem, minthogy nyilvános lapokban sokképpen s fogyatékosan beszéltek meg. Ez ügy autentikus előadása lényegesen hozzájárul, hogy a philosophiai közönség érdeklődését czélunk iránt fölkeltse s így hasznára lehet a philosophia története általunk óhajtott fordulatának.

Mióta a boldogult *Kirchmann*t választották a mostani társaság elnökének, ő az általam képviselt philosophiai álláspont iránti idegenkedésből, melyet azonban személyemre át nem vitt, nagyon feltűnő eljárásnak nyitott utat, háttérbe szorította felolvasásaimat az üléseken, valamint kinyomatásukat a társaság naplójában s füzeteiben. Ez az ellenségeskedés, kivált 1882-ben s 1883-ban lett igazán feszültté, mint én ezt a «Gedanke» folyóirat IX. k. 1. füz. 1—17. lapjain megírtam. Hosszú, hiábavaló küzdelmek után, hogy nézeteimet a társaság munkái közt érvényre juttassam, minden összeköttetést megszakítottam a társasággal, noha többször, sürgetve hívtak, hogy ülésein vegyek részt.

Amá vitairat mégis újra érintkezésbe hozott engem a társasággal, noha jóindulatu tanácsomat, hogy magukon kezdjék el az alapos átalakulást, megvetették. (18—28. lap.) Már 1881-ben ugyanis *Meinecke*, a társaság második jegyzője javaslatba hozta a most szóban forgó pályakérdés kihirdetését. Csak mivel *Kirchmann* távol volt, sikerült az elnöke teljes befolyása alatt álló társaságban keresztül vinni, hogy egy Hegelre vonatkozó díj kitűzessék. A díjat 450 márkban szabták meg s a Hegel-alapból szándékoztak fedezni. A pályázat programja, melyet *Meinecke*vel ketten, mint jegyzők írtunk alá, 1881 jun. 27-én lőn kihirdetve. A kitűzött határidőre, 1883 decz. 31-re azonban egy pályamű sem érkezett be.

Időközben én, az említett okból, ismét távol tartottam magamat az ülésektől. *Meinecke* ekkor azzal a bizalmas kérdéssel jött hozzám,

tanácsosnak tartom-e a pályakérdés újra kihirdetését? mit én föltétlenül helybenhagytam. A díjat 750 márkára tűzték, s a programmot Lasson, a mostani elnök s Meineke, mint jegyző 1884 jun. 28-án irták alá. 1886 decz. 31-én három beérkezett pályamű várta a társaság ítéletét. Három tagu bizottságot választottak, rábízván a végérvényes döntést, vagy ha szükségét látja a társaság kebeléből tetszése szerinti más tagoknak magához vételét. A társaság csupán ezt a jogot tartotta fönn magának, hogy a bizottság megállapodásáról szóló jelentést elébe terjeszszék.

Talán, mert néhány ülésen megint jelen voltam, vagy mint a párisi akadémia koszoruzottja a pályázat külső körülményeiben jártassággal bírok, vagy tán azért, mert munkám bírálói engem gyakran: «az utolsó Hegelianusnak» neveztek — most legalább van egy utódom — egyszóval, engem választottak szavazat nélkül, egyhangulag a bizottság elnökévé s előadójává. Mellém másik két tagnak a társaság két elnökét Lassont és Frederichst választották, szavazattöbbséggel. Én ugyan rögtön figyelmeztettem Meinekét, ki a társaságban nagy tekintélynek örvend, ama veszélyre, mely egy tudományos ítélet meghozásánál abból támadhat, hogy csupán két tagból álló többség állhat egy szó ellenében, ismerve főkép a kiküldött másik két tag, enyimmel ellentétes álláspontját. Sejtelmem csakugyan teljesült. Igazában, már csak állásomnál fogva is, nagyobb súlyt kellett volna fektetnem ítéletemre!

Mindemellett 1887 kezdetén a pályaműveket hármunk közt kiosztottam. Három hónap múlva, mikor a munkák mindnyájunknál megfordultak s a másik két bíráló véleményes jelentése kezemhez jutott, meghívtam őket áprilban magamhoz bizottsági ülésre, hogy ők is tudomást vegyenek írásbeli véleményemről. Mihelyt ez megtörtént, szóbeli discussiot akartam kezdeni, hogy annak eredményéhez képest szerkeszse n meg a társasághoz benyujtandó jelentésemet. Alig olvastam föl azonban néhány oldalt, mikor Lasson azzal szakított félbe, hogy a szavazatot kívánja, minthogy nekik nincs idejük kihallgatásomra, a mi nagyon különösnek tünt föl előttem, minthogy éppen husvéti szünidejük s azonfelül vasárnap volt. Nekem is lett volna legalább annyi jogom tüzetes okaim velök közlésére, mint ezt az ő részökre beösmertem.

Felszólalásomat tekintetbe nem véve, szóbeli discussio nélkül, sőt rásbeli véleményem tudomásul vétele nélkül, megmaradtak követelések mellett, hogy szavazzunk. Kitünt, hogy Frederichs leginkább az I.,

Lasson a III. számú pályamű felé hajlik, én pedig a II. számára adtam szavazatomat. Hamar megegyeztünk azonban abban, hogy az I. és III. számú pályaművek nem méltók a díjra. Hátra volt a II. szám, melynek én a díjat ki akartam adni, azonban a bizottság két másik tagja leszavazott. Frederichs szavazatát nem veszem rossz néven, mert ő, mint Berkeley és Kant-féle subjectiv idealista, ki azonfelül Hegelt alig ismeri, egyáltalán képtelen megítélésére. Másképp áll a dolog Lassonnal, kinek tagadó szavazatát, a hegeli iskolához tartozása mellett, csak úgy magyarázhatom meg magamnak, hogy a II. számú pályaművet felületesen olvasta el.

Rögtön kijelentettem, hogy e tisztán negativ eredményt nem tekinthetem végérvényesnek s a végső úthoz, új tagok beválasztásához folyamodtam. Ezt meg társaim mindenféle ürügy alatt megakadályozták: már késő, minthogy jul. 1-én az ítéletet ki kell hirdetni; a beválasztottaknak el kellene olvasni a másik két munkát is. — Minek? midőn fölöttük a bírák véleménye egyhangu volt. Hogy kívánságomnak látszólag eleget tegyenek, Meineke személyesen s nem választás alapján közölte a II. számú pályamunkát Runze, Poppenheim és Engel urakkal, kik valamennyien kitünőnek ismerték el a munkát, holmi aprólékos gáncs miatt azonban, a társaság előljáróságának nézetével szembe nem szálltak. Sőt maga Meineke is egy ízben, mint kitünő munkát magasztalta előttem a II. számot, ő is csupán azokat a kifogásokat emelte, melyeket az előbb nevezettek. Meineke azonban, mint a Hegel-alap pénztárnoka a díjt visszatartotta, azt reménylven hogy 1050 márkás pályadíjjal még jobb munka érkezik be. E harmadik kísérletről azonban őt sürgősen lebeszéltem.

Czélomat, hogy a II. számú pályaművet a társaság által megkoszorúztassam, éppen nem ejtettem el, csak más úton akartam érvényre emelni. Összeköttetésbe akartam lépni az előttem ismeretlen szerzővel, hogy munkája s az én bírálati véleményes javaslatom közzétételével Hegelt rehabilitáljam. Minthogy a munkát Hamburgból küldték be, július 9-én következő nyilatkozatot tettem közzé a Hamburger Correspondentben: «Nekem semmi részem sincs a berlini philosophiai társaság pályázata negativ eredményében. Fölszólítom egyúttal, az: «Ich weiss, dass sie die einzige wahrhafte ist» jeligéjü munka szerzőjét, hogy lépjen velem összeköttetésbe, mert neki mondanivalóm van. Michelet».

Kitünt nemsokára a köztem és dr. Haring közt létrejött levele-

zésből, hogy csöndben mindketten ugyanarra a czélra törekedtünk, melyet a jelen közlemény által elérni vélünk.

E közben a jun. 25-iki ülésen, melyen e jelentést meg kellett volna tennem a pályázatról, nem jelentem meg, mert a másik két tag nevében nem helyeselhettem azt a döntést, melyet tökéletesen elhibáztottnak tekintettem. E helyett írásbeli «óvást» küldtem be, mely körülbelül így hangzott:

«Tekintettel arra 1., hogy minden alakiség ellenére, a hivatalos acták közé nem is sorolt okaimat kellőn ki nem fejthettem, még kevésbé nyílt alkalmam arra, hogy szóbeli discussioval, akár a bizottságban, akár egy tágabb bizottságban a nézeteket tisztázhattuk volna, ezennel a társaság előtt kijelentem, 1. hogy kisebbségi véleményemnek előterjesztését haszontalannak tartom, mert ezáltal a helyzeten semmit sem változtatnék; 2. egy nem teljes bizottsági jelentésen nyugvó döntést pedig jogtalannak s érvénytelennek tekintek».

Mennyire elesodálkoztam azonban, midőn a Vossische Zeitung jul. 15. számában, a philos. társaság kérdéses ülése hivatalos okmányiból a következőket olvastam: «Philosophiai társaság. Jun. 25-ki ülés. Mint-hogy Michelest úr, a társaság által hirdetett pályadíjra beérkezett művek megbírálására kiküldött bizottság előadója, e tiszte alól, írásban beküldött írásával, kivonta magát, Lassen úr tette meg a jelentést. A bizottsági többség abban állapodott meg, hogy a díj a három munka közül egyiknek sem adható ki, egyikök azonban a: «Das Uebersinnliche ist das Sinnliche» jelisével ellátott mű, nóha a pályakérdés kívánalmainak kellőn ez sem felelt meg, de annyi tehetséget és alaposságot tanúsít, hogy igazoltnak tűnik föl a indítvány, lépjen a philosophiai társaság e mű szerzőjével összeköttetésbe, hogy kitudja, hogyan segíthetné őt a társaság legezlszerűbben elő tanulmányaiban. A társaság ehhez képest hozta meg határozatát. Egy újabb pályakérdés kitűzése a legközelebbi, szeptemberi ülésre halasztatott».

A bizottság többségének megállapodása egyes egyedül a tiszta tagadó eredményben állt. Következő szavai: «Egyikök azonban» stb. nem a bizottság határozatai. Teljesen alaptalan, hogy a bizottság indítványt tett volna, melyről a hivatalos jelentés szól. Az én elnökletem alatt tartott egyetlen ülésben, melynek kizárólag volt joga határozathozatalra, a III. számú pályamű positiv tekintetbevételéről szó sem történt. Lassen ur a saját jelentése alapján vitte bele a társulatot egy oly határozatba, melyet a III.számú mű ösmerete nélkül hozott. E szavak-

ból: «A társaság ehhez képest határozott» kitűnik, hogy a formás bizottsági jelentés meg lett kerülve. A társaság aztán olyan tiszteletdíjt határozott, mely jóval fölülmulni látszik egy megkoszoruzott mű teljes díját; minthogy egy fiatal tudós tanulmányainak elősegítésére 750 márka alig elégséges. Hogy pedig a III. számú pályamű megkoszoruzása, mire a bizottság egyhangulag méltatlannak ítélte, leplezett formában szándékban volt, már abból is kitűnik, hogy a kérdés harmadszori kihirdetésétől elálltak s egy újabb kérdést helyeztek kilátásba.

A III. számú pályaművet Magyarországból küldték be a társaságnak; s Meineke ur e közben kitudta, hogy szerzője a zombori törvényszék egy irnoka. A pesti lapok magyaros élénkségükben az eredményt természetesen rögtön, mint a szerző valódi megkoszoruzását fogták fel s hangos triumphusba törtek ki, hogy egy magyar philosoph valamennyi német philosophot legyőzött. Ez az irnok volt hát az, kinek a berlini philosophiai társaság segélyére akart menni további tanulmányaiban: «Uram bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekesznek». A társaság ugyanis a magyar irnok vezetése alatt valamennyi eddigi phylosophot, tehát magukat, vagyis egy eddigi philosophia társaság tagjait merő álmodozóknak jelentette ki.

A bécsi «Deutsche Zeitung» jól is mulatott a pályázat e lefolyásán. Cikkének lényeges tartalmát a Hamburger Corrospndent e szavakban vette át: «Magyarország legnagyobb philosophja megszületett. Hazája meg is tudja becsülni. Az ember törvényszéki napidíjas. De hozzá is elhatott a hír, hogy a berlini philosophiai társaság díjat tűzött erre a kérdésre: «Hegel philosophiájának és dialektikai módszerének jelentősége» s irt egy művet — mint egy budapesti lap jelenti — 280 iv terjedelműt s megnyerte a díjat. Lasson, Frederichs és Michelet, bírák a magyar philosoph művét nagyon jelentékenynek mondották; kijelentették, hogy a társaság becsületére válik, hogy létrejöttére alkalmat szolgáltatott. A pesti lapok hozsannát kiáltanak! Magyarország nagy philosophját — Eugen Schmittnek (németül Schmiedt) hívják».

Tehát az ember végre is német származású. Mióta azonban Lasson úr a dicsőséget a mostani phlosophiai társaságra ráerőszakolta, hogy egy ilyen közönséges materialista mellett foglaljon állást, minden közönség és folytonosság megszűnt közte s az eredeti társaság közt. Lasson urat pedig nem irigyeljük ama synkretismusáért, melyet Hegel és Schmitt között föltaalált, hogy jövődó phylosophiáját fölépítse.

Magamat azonban védenem kellett amaz igazságtalanság ellen,

melyek a bécsi lapokban álltak s következő nyilatkozatot tettem közzé a Hamburger Correspondentben s a Vossische Zeitungban: «Teljesen alaptalan, hogy én, mint a berlini philosophiai társasághoz beérkezett három pályamű biráinak egyike, a magyar napdíjas — mint a Deutsche Zeitung nevezi — értekezését jelentékenynek nyilvánítottam volna. Ellenkezőleg. Ugy találom, hogy az a gúny, melyet e lap a szerzőre és védelmezőire szór, teljesen megérdemelt. Az ön lapja aznapi Juvenal tárczájának: *Difficile est satyram non scribere*-jét hajlandó volna az ember arra a Magyarországból ide érkezett csodálatos hírre alkalmazni».

Maga a boldog győző is megsokalta a budapesti lapok dagályosságát, mint ezt a bécsi Deutsche Zeitung aug. 9. száma tanúsítja: «Egy törvényszéki irnok, mint philosoph. Tudva van, hogy Magyarországból származott az a hír, hogy ott a zombori törvényszéki irnok, Schmitt Jenő Henrik személyében, kit a berlini philosophiai társaság megkoszoruzott, egy jelentékeny magyar philosoph támadt. Schmitt úr alkalmoszerűnek találta honfitársainak chauvinistikus túlzásait szerényen a kellő mértékre visszavezetni».

Közli aztán az én helyreigazításomat s aztán így folytatja: «A berlini philosophiai társaság titkára is tett közzé egy helyreigazítást ez ügyben, a következőkben: «Ama részint ferde, részint téves hírekkel szemben, melyek a budapesti és bécsi lapokból a berliniekbe is átjöttek, kötelezve érzem magamat, mint a berlini philosophiai társaság titkára, egyúttal Schmitt Jenő Henrik ur, a zombori kir. törvényszék irnoka kivánságára is a következő helyreigazítás közlésére: A berlini philosophiai társaság a Hegel terén állított Hegel-szoborra begyűlt s fönmaradt pénzből s későbbi adományokból alapított Hegel-alapból 1884. jun. hónapban pályázatot hirdetett Hegel dialektikai módszere historico-kritikai előadására. 1886 deczember végéig három németnyelvű munka érkezett be. A társaság által a pályaművek megbirálására s végérvényű ítélet hozására kiküldött három tagú bizottság, mely Lasson, Frederichs és Michelet tanárokból, a társaság tagjaiból állott, abban állapodott meg, hogy egyik pályaműnek sem adható ki a 750 márka díj. A bizottság két tagjának, nevezetesen Lasson és Frederichs tanároknak javaslátára azonban a philosophiai társaság 1887. jun. 25-iki ülésében elhatározta, hogy a Magyarországból, Zomborból beküldött értekezés szerzőjének, a műben nyilvánuló jelentékeny tehetségért segítségét följánlja az értekezés közzétételére.

Ez értekezés szerzőjéül legközelebb a fűntnevezett Schmitt Jenő Hen a kir, zombori kir. törvényszék irnoka tünt ki. A bizottság jelentésének lényege a philosophiai társaság értekezései legközelebbi füzetében nyomtatásban megjelenik. Meineke, a berlini philosophiai társaság titkára».

Tudomásul veszem, hogy a pénzjutalom javaslata állítólag csak Lasson és Frederichs urak irásbeli véleményében fordult elő. A bizottság egyetlen, s egyedül döntő ülésében, melyen Lasson úr a szavazást kierőszakolta, ez a javaslat szóba sem jött s így nemcsak, hogy meg nem beszéltetett, annál kevésbé hagyatott jóvá, s legkevésbé határoztatott el a bizottság által. A bizottsági jelentés «lényege» meg nem jelenhetik a megnevezett folyóiratban, minthogy az én véleményem, mely legalább is egy harmadát tartalmazza e «lényegnek», a rögtönzött jelentéstevők előtt nem feküdt s így a bizottság döntésében nem érvényesülhetett. Ha az irnok úr értekezésének csak annyi folio lapja van, a hány ivnyinek mondták: a 750 márkányi összeg alig lesz elegendő a nyomtatásra. (Most értesülök azonban, hogy a november 26-iki ülésben e gyalázatos megkoszoruzás díja csak 300 márkában lett megszabva, a mi természetesen nem nagy ár a «jelentékeny tehetség» és egyéb epitheta ornantiáért, mikről az olvasó rögtön értesült, mint: «Nem kevésbé mesteri kézre vall», — «A szerző genialis szelleme» s több efféle.) Tehát a megkoszoruzás a megváltoztatott formában is még mindig fölülmúlja a valóban megígért díjat, kivált ha tekintetbe vesszük a tanulmány elősegítését is. E mellett nem veszem figyelembe azt, hogy egy díj, mely Hegel tiszteletére volt alapítva, oly munkát juttat sajtó alá, mely Hegelt pamphletszerűleg kigunyolja.

A jegyző ama közleménye után a megkoszorúzott szerző újra felbátorodott s hogy fölmagasztaltatását még határozottabban, hivatalos formában felmutathassa, kinevezési okmányát megküldte egyik pesti lapnak.

Ide vonatkozólag a Vossische Zeitung aug. 20-ki számában ez olvasható: «A pesti lapok nagy önelégültséggel közlik amaz iratot, melyet a berlini philosophiai társaság Schmitt urhoz, a zombori törvényszék irnokához küldött, ennek a hegeli dialektika módszeréről irt pálya művére vonatkozólag: «Berlin, 1887. jun. 28. Igen tisztelt uram! Ön egy pályaművet küldött be a hegeli dialektika módszerére vonatkozó pályakérdésre, egy: «A szerző» felirással ellátott, zárt levél kíséretében. Szombaton, jun. 25-én történt jelentés, a Philos. Társaság ülésében, a bírálatra kiküldött: Lasson,



Frederichs és Michelet tanárokból álló bizottság megállapodásának eredményéről. Három munka érkezett be. Fájdalom, a bizottság egyiknek sem ítélte oda a pályadíjat. Azonban a bizottság elismerte az ön által beküldött műnek felette jelentős voltát. Egyik bíráló ítélete, többek közt, így hangzott: «A munkát nagyon kitünőnek kell mondanom *mely mesteri kézre vall.* A Társaság érdemül tudhatja be, hogy e mű létrejöttére alkalmat adott». Hibáit abban találták, hogy az antik philosophokat, a középkori Nikolaus Cusanust, Giordano Brunot, Eckhartot, továbbá Hegel ellenfeleit nem veszi tekintetbe, valamint abban, hogy a mű némileg formátlan, habár elismerték nyelvének gyakran meggyőző erejét s részben, ha nem is mindenütt, átszúrt szónoki szépségét. Ennélfogva a Társaság elhatározta, hogy a szerzőnek segédkezet nyújt a mű közzétételében. A segédkezés módja felől egyelőre nem történt megállapodás. A Társaság magától a szerzőtől, *kinek genialitása a Társaságot felette érdekli,* várja a javaslatot. A többek közt szóba került, hogy a mű, talán kivetkőztetve az ismétlésekből, a dagályosságából s mély tartalmának megfelelőbb classicus formában öltöztetve, a Phil. Társaság füzetekben megjelenő kiadványaiban (Halle a/d S bei Pfeffer) kiadható lenne. Ha szabad a magam, mindenesetre csak műkedvelő ítéletét a műről elmondanom, azt kell megjegyeznem, hogy az újabbkori iratok közt ritkán kapott meg engem oly csudálatosan mű, mint az, a melyet ön beküldött; hogy én, a mint annak első sorait olvasni kezdtem, elmerültem szerzője genialitásának sodrában. A művet, gondolatainak erélyesebb tömörítésével talán épen korszakalkotóvá lehetne tenni. Mint a Társaság jegyzője, kérem önt, értesítsen engem a szerző szándékáról: Vajjon hajlandó-e és miként elfogadni a Társaság felajánlt segítségét a munka közzétételében, vagy pedig visszaküldjem-e a munkát s kinek? A bizottsági jelentés a philosophiai kiadványokban fog megjelenni. Tisztelettel Meineke, Stadtgerichts-rath a. Berlin. W. Kurfürstenstrasse 56. IV.»

Nos, hát az egyáltalán nem igaz, hogy a bizottság a munka nagy jelentőségét beismerte volna. Erről a bizottságban szó sem volt, annál kevésbé hozatott egy többségi határozat. Ama dagályos magasztalások, melyeket a föntebbi irat szórt betűkkel tüntet ki, legfőlebb Lasson úr véleményes jelentésében fordulhattak elő a III. számú pályaműre vonatkozólag, noha még ő is ócsárolta az abstract kategoriák használatát. Frederichs úr pedig előttem bizalmasan kifejezte sajnálkozását, hogy a műben tiszta sensualismus és materialismus foglaltatik. Lasson

úr tehát a saját ítéletével vitte bele a társaságot ama határozat hozatalába, mely a III. számú pályamű szerzőjére e tömjént szórja.

Továbbá az már mégis teljesen abnormis, hogy a társaság állítólag a legmelegebben érdeklődött volna egy szerző genialis szelleme iránt, kinek művét csak Lasson úr mindenesetre jelentékeny szóbozsága magasztalhatta föl. De hogy Lasson úr «mesteri kézt» találhatott ez irat durva materialismusában, az azután teljesen az ő felelősségére nehezkedik.

A hivatalos irat további része a «genialis» műben számos, nem jelentéktelen hibát talált, melyeket előbb ki kell javítani, mielőtt sajtó alá kerülhetne. E hibák néhányát megmagyarázza az a tisztelendő álláspont, melyet szerzője elfoglal. A II. számú pályamű, melyet én a díjra sokkal méltóbbnak tartok, abban az alakban jelenik meg a világ előtt, a mint szerzője tollából folyt. S ha a philosophia társaság elnöke ráteszi is javító kezét a III. számú műre, még akkor sincs okom félni attól, hogy megnehezítve volna a döntés a philosophiai közönség számára a két pályamű értéke felől.

Végre oly újnak és hallatlannak, mint a felelősség alól kibuvónak és megalázónak tünik föl előttem, hogy egy philosophiai társaság előjáróságának egyik tagja magát hivatalosan dilettansnak mondja s ezt aláírásával megerősíti. E körülmény folytán elhiszszük, ha mondja, hogy az elcsépeelt materialismus néhány első, üres phrasisától el lett ragadtatva. E vallomás, alapjában véve, mit sem változtat a társaság dolgán, mert hiszen úgylis jobbára műkedvelőkből, tanítókból, jogászokból stb. áll. Egyik hivatalbeli társam, egy philosophiai tanár, ki is fejezte előttem csudálkozását, hogyan lehetek én egy oly philosophiai társaságnak tagja, melynek az a sajátsága, hogy egy philosoph sinec benne. Harmadszorra nem is birnak rá egy könnyen, kivált ha egy újabb pályázatról lesz szó, hogy belemenjek — ha csak más feltételeket nem szabnak a bírálók számára. Mindenesetre nagy bátorságra mutat, hogy a társaság valóban új pályázatot hirdetett ki Hegelre vonatkozólag.

Epilog. A szives olvasó pedig vegye jó néven ennek a magát philosophiainak nevező társaság philosophiai pályázatának dráma satyricum-ját. A társaság Hamlet nehéz helyzetébe, oly feladat elé jutott, melynek megoldására képtelen. A különbség csak az, hogy Hamlet éles reflectáló értelme a sors rendeletével jutva összeütközésbe, be is látja erejének elégtelenségét a megoldásban. Épen ez képezi a gondol-

kodó hős helyzetének tragikumát; holott a társaság komikuma abban van, hogy még csak nem is tudja, hogy a feladatra nem termett. Növeli aztán a komikumot, hogy feladatát maga állította elő s így magával keveredett ellenmondásba, holott Hamlet tragikus helyzete épen az, hogy az ellenmondás, melybe jutott, hozzájárulása nélkül jött létre. Ha az az ellenmondás, melybe a cselekvő magával keveredett, a szemlélőben, a nevetséges érzelmét költi föl, az a tragikum, melybe Hamlet jutott a félelem s a részvét érzelmeit költi fel, mint Aristoteles nevezi.

A mostani pályázat utolsó felvonásából pedig azt a komoly hasznot meríthetjük, hogy immár beláthatja a philosopháló világ, hogy azt a szemetet, mely a philosopháló Németországban ötven év alatt felferődött, előbb el kell tisztítani, mielőtt újra visszatérhetnénk ama philosophiai kapcsolatok fölvételére, melyeket egy csupa negativ kriticismus, egy pusztá romboló pessimismus s egy oktatás téves útjai szakítottak meg, mely vagy az érzéki, vagy a természetfölötti hit tapasztalatából szedte fegyvereit. Ha ez megtörténnék, akkor teljesezésbe menne, mit egy platói lakoma végén, a reggeli szürkületben Agathon és Aristophanes Socrates uttörőjével együtt megbeszéltek, hogy a valódi tragédiának egyúttal valódi komédiának kell lenni. E pályázat által jelenetezett dráma e szerencsés végét helyezik némi bizonyossággal kilátásba a kiadók. Ez tenné a dolog humorát».

Itt említjük meg, hogy Schmitt a most bemutatott munka ellen egy antikritikát készített és adott ki, a következő czim alatt: *Michelet, und das Geheimniss der Hegelschen Dialektik. Frankfurt 1888.* A harmincznégy lapra terjedő füzetke azt tűzte czéljának, hogy a német philosophiai közönség előtt bebizonyítsa, hogy Michelet Schmitt munkája gondolatmenetének követésére egyáltalán képtelen s így annak megítélésére illetéktelen volt. A mi a mű többi részét illeti, a fölött folyik benne a vita, hogy ki értette meg Hegelt? Schmitt-e vagy Michelet? Ha el nem volna koptatva az élcz, bátran Schmitt-ről jegyezhetnők meg, hogy ő az a bizonyos egyetlen hegeli tanítvány, a ki a mestert megértette, csakhogy ő is félreértette.